

Lorestan University

Legitimacy of United Nations Economic Sanctions and Its Anti-Human Rights Aspects

Younes Karim Far¹ , Mahdi Hatami² and Ebad Rouhi³

1. PhD Student, Department of Law, Kermanshah Branch, Islamic Azad University, Kermanshah, Iran.
Email: Youneskarimfar@iau.ac.ir
2. Corresponding Author, Associate Professor, Department of Law, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran. Email: hatamilaw@uok.ac.ir
3. Assistant Professor of Public International Law, Law Department, Ceyhan University, Sulaymaniyah, Kurdistan, Iraq.
Email: ebad.ibrahim@sulicihan.edu.krd

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received 05 September 2025
Received in revised form 07
December 2025
Accepted 14 December 2025
Available online 22 December
2025

Keywords:
Legitimacy,
Economic Sanctions,
Anti-Human Rights,
United Nations,
Human Rights

ABSTRACT

Objective: With the increasing pressure of international public opinion following the humanitarian disaster in some countries under UN sanctions, a number of international non-governmental organizations, including research institutions in the West and UN human rights agencies and institutions, have examined the relationship between sanctions and human rights and have conducted research and expressed positions on the negative effects of sanctions on citizens' human rights.

Now, the main question has been raised as to how far the United Nations has adhered to the principles and standards of human rights in applying its sanctions?

Method: The type of research method is descriptive-analytical and based on library studies.

Results: It seems that the United Nations has not adhered to the principles and standards of human rights in applying its sanctions. UN economic sanctions are considered an effective guarantee of compliance with international human rights, because in the international community, the use of force and coercive power and compulsory judicial jurisdiction to confront human rights violations is not prescribed as in domestic law.

Conclusion: The fact that in many cases UN Security Council sanctions have led to violations of human rights and humanitarian law rules and standards, and it is obvious that considering the history of UN sanctions against offending states, it seems that these types of sanctions have sometimes become a tool in the hands of developed states to exert various pressures on developing states in order to achieve their intended goals.

Cite this article: Karim Far, Y., Hatami, M. & Rouhi, E. (2026). Legitimacy of United Nations Economic Sanctions and Its Anti-Human Rights Aspects. *New Research in Islamic Humanities Studies*, 4 (8), 1-17.

<https://doi.org/10.22034/api.2025.2066602.1399>

© Author(s) retain the copyright and full publishing rights.

DOI: <https://doi.org/10.22034/api.2025.2066602.1399>

Publisher: Lorestan University.

Introduction

UN sanctions are one of the punitive measures of this organization against members who violate the UN Charter. International sanctions are used as a tool to exert economic pressure on countries by the international community in order to change or adjust their policies and behavior. The implementation of such a policy has been entrusted by the UN members to the Security Council. Some also believe that if the sanctions policy is based on examining the situation of the offending country and its weaknesses and specific sanctions are applied to each country, we can hope for the effectiveness of sanctions as an effective enforcement guarantee. In principle, economic sanctions are considered legitimate from the perspective of international law as a means of ensuring the implementation of international rules and maintaining and restoring international peace and security, unless their purpose is to exert pressure and authority on other countries or to contradict the contractual obligations of countries. The application of economic sanctions in cases where they are legitimate requires compliance with international rules. Therefore, resorting to economic sanctions is considered legitimate only through the United Nations, and unilateral economic sanctions, even collectively imposed by member states of this organization, are considered a violation of the Charter. According to Article 39 of the Charter of the United Nations, the Security Council shall determine the existence of any threat to the peace, breach of the peace, or act of aggression and shall make recommendations or decide what measures shall be taken to maintain or restore international peace and security in accordance with Articles 41 and 42. The formation of sanctions by the United Nations has led to widespread human rights violations in various countries. With the increasing pressure of international public opinion following the humanitarian catastrophe in countries under UN sanctions, especially in countries such as Haiti and Iraq, international non-governmental organizations, including research institutions in the West and UN human rights agencies and institutions, have clearly addressed the connection between sanctions and human rights and have conducted research and expressed positions on the negative effects of sanctions on the human rights of citizens.

Method

The type of research method is descriptive-analytical and based on library studies.

Results

It seems that the United Nations has not adhered to the principles and standards of human rights in applying its sanctions. UN economic sanctions are considered an effective guarantee of compliance with international human rights, because in the international community, the use of force and coercive power and compulsory judicial jurisdiction to confront human rights violations is not prescribed as in domestic law.

Conclusion

Sanctions are one of the tools of international organizations, including the United Nations, to resolve disputes and resolve crises in different countries. Now the question is whether the United Nations has adhered to the principles and standards of human rights in applying its sanctions? The implementation of such a policy has been entrusted by the members of the United Nations to the Security Council. Some believe that if the sanctions policy is based on examining the situation of the offending country and its weaknesses and specific sanctions are applied to each country, we can hope for the effectiveness of sanctions as an effective enforcement guarantee. Economic sanctions, which are mostly considered in the application of sanctions, affect ordinary people more than they pressure political leaders. The imposition of these sanctions raises the ethical question of whether imposing severe sanctions on vulnerable groups in the sanctioned country is a legitimate means of exerting pressure on political leaders whose behavior is unlikely to be influenced by the dire situation of their people. This is especially true given that most sanctioned countries are ruled by undemocratic governments in which the people lack the means to exert pressure on their leaders. In fact, imposing severe sanctions on the ordinary population of the targeted country is an inevitable element of economic sanctions. It is not possible to deliberately paralyze an economy without harming the people whose working and consuming lives are part of that economy. This is why some researchers have spoken of a complete human rights contradiction in the application of economic sanctions; that is, since the end of the Cold War, human rights motives have increasingly been the reason for imposing sanctions by the United Nations, while the United Nations, by adopting such sanctions, increasingly ignores human rights (Azizi 2006: 115-116).

The fact that in many cases, UN Security Council sanctions have led to violations of human rights and humanitarian law rules and norms, and it is obvious that, considering the history of UN sanctions against offending states, it seems that these types of sanctions have sometimes become a tool in the hands of developed states to exert various pressures on developing states in order to achieve their intended goals. An examination of the impact of these sanctions shows that, in addition to targeting governments, they also create all kinds of pressures on the innocent people of that country and impose double the pain and suffering on them, without considering the right to defense or appeal. This demonstrates the cruelty of UN sanctions on the sanctioned governments.

Author Contributions

All authors contributed equally to the conceptualization of the article and writing of the original and subsequent drafts.

Data Availability Statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

The authors would like to thank the anonymous reviewers for their insightful comments and constructive feedback, which significantly improved the quality of this manuscript. We also extend our gratitude to our colleagues for their valuable discussions and technical support throughout this research.

Ethical Considerations

The authors strictly adhered to the highest standards of research integrity. The authors avoided data fabrication, falsification, plagiarism, and any other form of scientific misconduct.

Funding

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Conflict of Interest

The authors declare no conflict of interest.

مشروعیت تحریم‌های اقتصادی سازمان ملل متحد و جنبه‌های ضد حقوق بشری آن

یونس کریم فر^۱، مهدی حاتمی^۲ ✉، عباد روحی^۳

۱. دانشجوی دوره دکتری، گروه حقوق، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران. رایانامه: Youneskarimfar@iau.ac.ir
 ۲. نویسنده مسئول، دانشیار، گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران. رایانامه: hatamilaw@uok.ac.ir
 ۳. استادیار حقوق بین الملل عمومی گروه حقوق، دانشگاه جبهان، سلیمانیه، کردستان، عراق. رایانامه: ebad.ibrahim@sulicihan.edu.krd

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی،	هدف: با افزایش فشار افکار عمومی بین المللی متعاقب فاجعه انسانی در برخی کشورهای تحت تحریم سازمان ملل، تعدادی از نهادهای غیردولتی بین المللی از جمله مؤسسات تحقیقاتی در غرب و آژانس‌ها و نهادهای حقوق بشری سازمان ملل به بررسی ارتباط میان تحریم‌ها و حقوق بشر پرداخته و تحقیقات و مواضعی را در خصوص اثرات منفی تحریم بر حقوق بشر شهروندان ابراز داشتند.
تاریخچه مقاله: تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۶/۱۴ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۹/۱۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۹/۲۳ تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۱۰/۰۱	حال سوال اصلی این گونه مطرح شده است که سازمان ملل متحد در اعمال تحریم‌های خود تا چه حد به اصول و موازین حقوق بشر پایبند بوده است؟ روش پژوهش: نوع روش تحقیق توصیفی - تحلیلی و بر مبنای مطالعات کتابخانه‌ای می‌باشد. یافته‌ها: به نظر می‌رسد سازمان ملل متحد در اعمال تحریم‌های خود به اصول و موازین حقوق بشر پایبند نبوده است. تحریم اقتصادی سازمان ملل در تضمین رعایت حقوق بین الملل بشر، ضمانت اجرای مؤثری محسوب می‌شود، زیرا در جامعه بین المللی، استفاده از زور و قوه قهریه و صلاحیت قضایی اجباری برای مقابله با نقض حقوق بشر همانند حقوق داخلی مقرر نشده است. نتیجه‌گیری: این واقعیت که در بسیاری مواقع مجازات‌های شورای امنیت سازمان ملل به نقض قواعد و موازین حقوق بشر و حقوق بشردوستانه منجر شده است و بدیهی است با توجه به بررسی سابقه تحریم‌های سازمان ملل علیه دولت‌های متخاطی اینگونه به نظر می‌رسد که این نوع تحریم‌ها گاهی به ابزاری در دستان دولتهای توسعه یافته تبدیل شده است که فشارهای گوناگونی را بر علیه دولتهای در حال توسعه وارد نمایند تا به اهداف مدنظر خود دست یابند.
کلیدواژه‌ها: مشروعیت، تحریم‌های اقتصادی، ضدحقوق بشری، سازمان ملل متحد، حقوق بشر	

استناد: کریم فر، یونس؛ حاتمی، مهدی و روحی، عباد. (۱۴۰۴). مشروعیت تحریم‌های اقتصادی سازمان ملل متحد و جنبه‌های ضد حقوق بشری آن. *پژوهش‌های نوین در مطالعات علوم انسانی اسلامی*، (۸) ۴، ۱۷-۱. <https://doi.org/10.22034/api.2025.2066602.1399>

مقدمه

تحریم های سازمان ملل متحد یکی از اقدامات تنبیهی این سازمان علیه اعضای ناقض منشور ملل متحد می باشد. تحریم های بین المللی به عنوان ابزاری برای اعمال فشار اقتصادی بر کشورها از سوی جامعه جهانی در جهت تغییر یا تعدیل سیاست ها و رفتار آنها صورت می گیرد. اعمال چنین سیاستی از سوی اعضای سازمان ملل متحد به شورای امنیت واگذار شده است. عده ای نیز معتقدند که اگر سیاست تحریم با بررسی وضعیت کشور خاطی و نقاط ضعف آن باشد و برای هر کشوری تحریم خاص اعمال گردد، می توان به کارایی تحریم به عنوان ضمانت اجرایی مؤثر امیدوار بود.

به طور اصولی تحریم اقتصادی به عنوان ابزاری در جهت تضمین اجرای قواعد بین المللی و نیز حفظ و اعاده صلح و امنیت بین المللی از منظر حقوق بین المللی مشروع تلقی می شود، مگر اینکه هدف از آن اعمال فشار و سلطه بر سایر کشورها و یا مغایر با تعهدات قراردادی کشورها باشد و اعمال تحریم های اقتصادی در مواردی هم که مشروعیت دارد، مستلزم رعایت قواعد بین المللی می باشد و بنا براین توسل به تحریم اقتصادی فقط از طریق سازمان ملل متحد مشروع تلقی می شود و تحریم های اقتصادی یکجانبه حتی به صورت جمعی توسط دولتهای عضو این سازمان ناقض منشور به نظر می رسد. بر اساس ماده ۳۹ منشور ملل متحد شورای امنیت وجود هر گونه تهدید علیه صلح، نقض صلح، یا عمل تجاوز را احراز می نماید و توصیه هایی خواهد نمود یا تصمیم خواهد گرفت که برای حفظ یا اعاده صلح و امنیت بین المللی به چه اقداماتی بر طبق مواد ۴۱ و ۴۲ باید مبادرت شود.

شکل گیری تحریم ها توسط سازمان ملل متحد، باعث نقض گسترده ی حقوق بشر در کشورهای مختلف شده است. با افزایش فشار افکار عمومی بین المللی متعاقب فاجعه انسانی در کشورهای تحت تحریم سازمان ملل به ویژه در کشورهایی مانند هائیتی و عراق، نهادهای غیردولتی بین المللی از جمله مؤسسات تحقیقاتی در غرب و آژانس ها و نهادهای حقوق بشری سازمان ملل به روشنی به ارتباط میان تحریم ها و حقوق بشر پرداخته و تحقیقات و مواضعی را در خصوص اثرات منفی تحریم بر حقوق بشر شهروندان ابراز داشتند.

تعریف حقوق بشر

در تعریف حقوق بشر تعاریفی ذکر شده است: حقوق بشر از مجموعه امتیازات متعلق به افراد یک جامعه و مقرر در قواعد موضوعه است که افراد، به اعتبار انسان بودن و در روابط خود با دیگر افراد جامعه و با قدرت حاکم، با تضمینات و حمایت های لازم، از آن برخوردار می باشند (هاشمی ۱۲، ۱۳۹۳) و یا بنا به تعریف دیگر حقوقی که به صورت خاص متعلق به هر فرد و ناظر به جوهر و هستی انسانی است. حقوق بشر به معنای امتیازاتی کلی است که هر فرد انسانی طبعاً دارای آن است. حقوق بشر حقوق مبتنی بر طبیعت هر فرد انسانی است. در کنار تعاریف مذکور، شاید بتوان گفت که حقوق بشر، حقوق بنیادین و پایه ای است که هر انسان از آن جهت که انسان است، فارغ از رنگ، نژاد، زبان، ملیت، جغرافیا و اوضاع و احوال متغیر اجتماعی یا میزان قابلیت و صلاحیت ممتاز و فردی و هر عنوان عارضی دیگر بر او، از خداوند دریافت کرده است (باقرزاده ۱۳۸۴، ۵). این تعاریف، جامع نیست؛ یعنی در حالی که حقوق بشر باید فارغ از هر گونه قید و شرط و محدودیتی برای افراد انسانی از آن جهت که انسان هستند، قابل استیفا باشد، نباید مشروط به شروط و اعمال محدودیت ها باشد؛ زیرا، حقوق بشر اومانیستی، حقوقی فارغ از ویژگی های طبیعی برای انسان قائل است، در حالی که حقوق بشر با خاستگاه دینی، مبتنی بر حقوقی با خاستگاه الهی و کرامت ذاتی است؛ بنابراین، در بررسی این دو باید گفت حقوق بشر خاستگاه اومانیستی در بسیاری از موارد قابلیت جهان شمولی ندارد؛ بنابراین، علت تفاوت تعاریف مذکور، دیدگاه های متفاوتی است که خود ریشه در مبانی حقوق بشری دارد. (جاوید و دیگران ۱۳۹۱، ۸۳).

مفهوم تحریم ها در چارچوب سازمان ملل

در عرصه ی بین الملل، عبارت «تحریم» به طور رایج برای تشریح اقداماتی استفاده می شود که اغلب در برگیرنده ارتباط اندکی با تحریم های داخلی هستند. مفسران رسانه ها، سیاستمداران و متخصصان از این واژه برای بیان طیف گسترده تری از اقدامات طیفی از اهداف و طیفی از عاملان در برابر طیفی از اهداف استفاده می کنند. اقداماتی که به طور رایج تحت عنوان «تحریم» توصیف می شوند، عبارتند از اقدامات نظامی و غیر نظامی. می توان از عبارت «تحریم» برای تشریح اقدامی استفاده کرد که هدفش اعمال محدودیت های فیزیکی در قبال توانایی یک هدف برای درگیر شدن در استفاده از زور با روشن کردن اقدامی است که به دنبال محدود کردن آزادی هدف در دیگر حوزه ها است مانند روابط، اقتصادی، مالی، سیاسی، نمایندگی ورزشی یا فرهنگی.

جایگاه تعهدات آمره در سنجش مشروعیت تحریم های اقتصادی شورای امنیت

در حقوق بین الملل، برخی اصول — مانند ممنوعیت شکنجه، نسل کشی، برده داری و تبعیض ساختاری — به عنوان تعهدات آمره شناخته می شوند. این تعهدات غیرقابل نقض و غیرقابل توافق اند و حتی شورای امنیت هم اجازه ندارد آن ها را نادیده بگیرد بنابراین، هر تحریمی — حتی تحت فصل هفتم منشور ملل متحد — که منجر به نقض چنین تعهداتی شود، مشروعیت قانونی خود را از دست می دهد شورای امنیت، طبق منشور سازمان ملل، مجاز است برای حفظ صلح و امنیت بین المللی، تحریم های اقتصادی علیه دولت هایی که تهدیدی محسوب می شوند، وضع کند. اما یک پرسش اساسی وجود دارد: آیا حتی تحریم هایی که با هدف حمایت از صلح صادر می شوند، می توانند مشروع باشند اگر به کرامت یا حقوق بنیادین انسان ها آسیب برسانند؟

نمونه کلاسیک این چالش، تحریم های تحمیلی علیه عراق در دهه ۱۳۶۹-۱۳۷۱ (۱۹۹۰-۹۱) است که پیامدهای انسانی گسترده ای مانند کمبود شدید غذا و دارو را برای مردم به ویژه کودکان در پی داشت (تحریم جامع عراق، فصل هفتم منشور). بسیاری معتقد بودند این تحریم ها نه تنها اثر قابل قبولی بر دولت هدف نداشتند، بلکه حقوق اساسی غیرنظامیان را نقض کردند.

ماده ۵۳ کنوانسیون وین ۱۹۶۹ بیان می کند که هیچ توافق یا اقدامی نمی تواند ناقض قواعد *jus cogens* باشد. بنابراین، اگر تحریم های اقتصادی به صورت ساختاری حقوق حیات، سلامت یا آب شرب را نقض کنند، مشروعیت آن ها برای همیشه سلب می شود. در پیش نویس طرح مسئولیت دولت ها (ILC، ۲۰۰۱)، ماده ۴۸ تصریح دارد که حتی دولت هایی که مستقیماً زیان ندیده اند، حق دارند علیه نقض تعهدات مربوط به جامعه بین المللی اعتراض کنند و خواستار توقف آن شوند. این نگاه، بر مسئولیت جمعی دولتی در حفاظت از اصول بنیادین تأکید دارد. (Brownlie, 2008:275)

با گذشت زمان، تحریم های هدفمند، جایگزین تحریم های کلی شدند تا آسیب به غیرنظامیان کاهش یابد. اما حتی در این مدل نیز شکایت هایی مطرح شده است. به ویژه وقتی افراد بدون دادرسی عادلانه یا امکان دفاع در فهرست تحریمی قرار می گیرند، حقوق مالکیت، دسترسی به خدمات پزشکی یا حق حرکت آن ها محدود می شود.

دیوان بین المللی دادگستری نیز اعلام کرده است که شورای امنیت، هرچقدر هم اقتدار سیاسی داشته باشد، نمی تواند از قانون مستثنی باشد. دیوان تأکید کرده که حتی تصمیمات سیاسی نیز باید ذیل چارچوب قانونی و تعهدات بین المللی تحلیل شوند (ICJ، پرونده لوکریبی؛ ICJ، پرونده نامیبیا).

از منظر حقوقی، وضعیت غالب بر دو معیار کلیدی تأکید دارد:

۱. عدم تعارض با تعهدات آمره: تحریم نباید منعکس کننده نقض تعهداتی مانند حق حیات یا منع شکنجه باشد.
۲. رعایت حقوق بشر حتی در تحریم های هدفمند: از جمله حق دادرسی، مالکیت و استفاده از خدمات بشردوستانه بدون تبعیض.

هرگاه میان تحریم و تعهدات تعارض رخ دهد، آن تحریم نه حق قانونی دارد و نه مشروعیت اخلاقی. شورای امنیت در تصمیم‌گیری‌ها باید میان ضرورت حفظ صلح و احترام به کرامت انسانی تعادلی دقیق برقرار کند تا تحریم تبدیل به ابزار حقوق بشری مشروع شود، نه وسیله‌ای برای نقض حقوق انسانی. (Galloro, 2024:63)

ارزیابی مشروعیت قانونی تحریم های شورای امنیت

افزایش تعداد قطعنامه های شورای امنیت از زمان پایان جنگ سرد به این سو، بحث هایی را در مورد قانونی بودن برخی از این قطعنامه‌ها و امکان تجدیدنظر در آن پیش کشید. در این میان رویکردها نسبت به جایگاه شورای امنیت به عنوان نهادی تحت هدایت و رهبری یک گروه غیر انتخابی از کشورها به بحث‌ها راجع به لزوم تجدید نظر خواهی از اقدامات شورا دامن زد. به علاوه ظهور سازمان‌های غیردولتی قدرتمند در عرصه بین‌المللی به عنوان حامیان منافع عمومی نیز در طرح جدیدی موضوع توسل به دیوان بین‌المللی دادگستری جهت تجدید نظر خواهی از تصمیمات شورای امنیت نیز بی‌تأثیر نبوده است (موسی زاده ۱۳۸۴: ۵۷).

بحث تجدید نظر خواهی قضایی از تصمیمات شورای امنیت یکی از حساس‌ترین موضوعات حقوق بین‌الملل و یک چالش عمده برای قواعد حاکم بر سازمان‌های بین‌المللی به طور کلی به حساب می‌آید. پیداست که دلیل اصلی طرح موضوع تجدیدنظر خواهی از تصمیمات شورای امنیت، ضرورت قانونی بودن و مشروعیت عمل شورا در حفظ صلح و امنیت بین‌المللی است. شورای امنیت نهادی سیاسی است و طبعاً معیارهای سیاسی را در تصمیم‌گیری‌هایش به کار می‌بندد. ولی چنانچه این تصمیمات خودسرانه و فاقد مبنای حقوقی باشد، اعتبار خود را از دست می‌دهد؛ به ویژه اگر شورا در روند انجام وظایف خود هنجارهای بنیادین جامعه بین‌المللی را نقض کند. بنابراین وجود یک نهاد قضایی بین‌المللی جهت نظارت بر روند سیاسی موجود ضروری می‌نماید. وجود یک چنین نهادی می‌تواند تضمین مناسبی برای حفظ و رعایت سلسله مراتب هنجاری میان منشور به عنوان سند موسس ملل متحد و تصمیمات شورای امنیت فراهم سازد (وکیل ۱۳۸۳: ۱۷۴).

از طرف دیگر، چنانچه می‌دانیم، در سیستم ملل متحد تفکیک قوا همانند آنچه که در نظام‌های حقوق اساسی کشورها وجود دارد، برقرار نیست. به گفته یکی از قضات بین‌المللی، سازمان‌های بین‌المللی به طور کلی، هنوز مشغول آزمایش و تنظیم ابزارهای قانونی اساسی‌ای هستند که آنها خود برای اهداف دوگانه تصمیم‌گیری موثر و حفاظت در برابر عدم توازن و سوء استفاده میان اعضا یا ارکان ذیصلاح برای خود فراهم کرده‌اند. با توجه به کارکرد ملل متحد و نقش همه ارکان آن در حفظ صلح و امنیت بین‌المللی امکان برخورد و تعارض میان ارکان سازمان به نحوه بالقوه وجود دارد. بنابراین می‌توان به نفع برقراری سازوکاری برای تجدید نظر در درون سیستم ملل متحد استدلال کرد (بیگ زاده ۱۳۸۳: ۴۲).

واقعیت این است که شورای امنیت تنها رکن ملل متحد است که وظیفه تعیین و تشخیص وضعیت‌هایی که مستلزم مداخله شورای امنیت است را بر عهده دارد؛ وضعیت‌هایی که ذات مبهم بوده و از این رو همواره تابع تفسیرهای خواهد بود که شورای امنیت از وضعیت موجود به دست می‌دهد. پیشینه تدوین منشور نیز بی‌هیچ ابهامی نشان دارد تعمد در اعطای اختیار وسیع‌گزینشی به شورا و به ویژه عدم ایجاد محدودیت‌های سفت و سخت در تصمیمات اتخاذی در روند عمل شورا است. بنابراین، علی‌القاعده مرجع تفسیر، هیچگونه اختیاری برای ارزیابی و نظارت بر برداشت و تشخیص شورا نیز نسبت به وضعیت‌هایی که مورد بررسی قرار می‌دهد، ندارد. به همین سان، استدلال شده است که مرجع تجدیدنظر با ملاحظه فرصت، نباید در اقدامات اجبار کننده شورا مداخله کند؛ اساس نقش شورا در حفظ صلح و امنیت بین‌المللی مطابق ماده ۲۴ منشور در سرعت عمل و قاطعیت در جلوگیری یا مجازات تهدید صلح، نقض صلح و عمل تجاوز است و در تشخیص فوریت یا مناسبت واکنش بین‌المللی در قبال وضعیت موجود، یک نهاد قضایی در موقعیت مطلوب تری نسبت به شورا قرار ندارد. در نتیجه وظیفه نهاد ناظر نظارت بر قانونی بودن اقدامات شورای امنیت است، بی‌آنکه بتوانند اقدام مورد نظر خود را جایگزین آن سازد؛ مگر آن که تصمیم اتخاذ شده آنچنان نامعقول باشد که هیچ مرجع عاقلی حاضر به اتخاذ آن نباشد (صادقی ۱۳۸۵: ۹۹).

تحولات تحریم‌های اقتصادی شورای امنیت و پیامدهای حقوق بشری آن

تحریم‌های اقتصادی به عنوان یکی از ابزارهای کلیدی شورای امنیت سازمان ملل متحد در حفظ صلح و امنیت بین‌المللی به شمار می‌آیند. این تحریم‌ها عمدتاً به منظور ایجاد فشار بر دولت‌ها یا گروه‌هایی صادر می‌شوند که رفتارهایشان تهدیدی علیه امنیت جهانی تلقی می‌شود یا ناقض قوانین بین‌المللی هستند. با این حال، تاریخچه و اجرای این تحریم‌ها نشان می‌دهد که آنها، هرچند در سطح سیاست بین‌الملل ابزاری مهم و موثرند، پیامدهای انسانی و حقوق بشری بسیار پیچیده و گسترده‌ای دارند که باید به دقت مورد بررسی قرار گیرند. نمونه شاخص و تلخ این موضوع، تحریم‌های اقتصادی جامع و همه‌جانبه‌ای است که پس از جنگ خلیج فارس علیه عراق وضع شد. شورای امنیت با صدور قطعنامه ۶۶۱ در سال ۱۹۹۰، تحریم‌هایی را بر عراق تحمیل کرد که تقریباً تمام مراودات تجاری و اقتصادی این کشور را متوقف ساخت (UNSC, 2015:661). هدف اصلی این تحریم‌ها، وادار کردن رژیم بعث به عقب‌نشینی از کویت و رعایت قوانین بین‌المللی بود. اما نتایج این تحریم‌ها برای مردم عادی عراق بسیار فاجعه‌بار بود. محدودیت شدید در واردات مواد غذایی، دارو و تجهیزات پزشکی به بحران انسانی بی‌سابقه‌ای منجر شد که سازمان ملل متحد و دیگر نهادهای حقوق بشری آن را به عنوان یک فاجعه توصیف کردند. در واقع، تحریم‌های اقتصادی در این مورد، بیش از آنکه دولت هدف را هدف قرار دهند، زندگی میلیون‌ها غیرنظامی بی‌گناه را تحت تأثیر قرار دادند و حقوق ابتدایی آنها را به شدت نقض کردند. این تجربه تلخ، زنگ هشدار برای جامعه جهانی بود که نشان داد تحریم‌های اقتصادی اگر بدون کنترل دقیق و ملاحظه حقوق بشر به کار گرفته شوند، می‌توانند به جای حفظ صلح، خود منجر به بحران‌های انسانی شوند. در نتیجه، در دهه‌های اخیر رویکردها تغییر کرد و به سمت تحریم‌های هدفمند یا هوشمند حرکت شد. این نوع تحریم‌ها تلاش می‌کنند تا تأثیرات منفی تحریم‌های کلی و فراگیر را کاهش دهند و تمرکز خود را روی اشخاص یا نهادهایی بگذارند که مسئول اصلی نقض قوانین و حقوق بین‌المللی هستند (Galloro & Guida, 2024:6).

با وجود این پیشرفت‌ها، همچنان مسائل جدی حقوق بشری در رابطه با تحریم‌های اقتصادی وجود دارد. برای نمونه، تحریم‌های هوشمند ممکن است در ظاهر هدفمند باشند اما در عمل می‌توانند به شیوه‌های مختلف، حقوق افراد بی‌گناه را تحت تأثیر قرار دهند. محدودیت دسترسی به خدمات بهداشتی، کاهش توان اقتصادی خانواده‌ها و محدودیت در حق تحرک و فعالیت‌های اجتماعی، از جمله پیامدهای جانبی این تحریم‌ها هستند که در نهایت به نقض حقوق اساسی انسان‌ها منجر می‌شوند (Herdegen, 2003:8).

از منظر حقوق بین‌الملل، مشروعیت تحریم‌های اقتصادی مستلزم رعایت تعهدات بنیادین است که به آن‌ها تعهدات آمره یا *jus cogens* گفته می‌شود. این تعهدات مجموعه‌ای از اصول حقوقی‌اند که نمی‌توان آن‌ها را نادیده گرفت یا نقض کرد و تمامی کشورها باید نسبت به آن‌ها پایبند باشند. نمونه‌های بارز تعهدات آمره شامل ممنوعیت شکنجه، نسل‌کشی، برده‌داری و رعایت حقوق بنیادین انسانی هستند هنگامی که تحریم‌های اقتصادی موجب نقض این اصول اساسی می‌شوند، مشروعیت خود را از دست داده و باعث بروز بحران‌های حقوقی و اخلاقی می‌شوند که نمی‌توان آن‌ها را نادیده گرفت. ماده ۵۳ کنوانسیون وین درباره حقوق معاهدات (۱۹۶۹) به صراحت بیان می‌کند که هیچ توافق یا اقدام بین‌المللی نمی‌تواند بر خلاف قواعد آمره باشد و چنین اقدامی فاقد اعتبار حقوقی است (Vienna Convention, 1969, Art. 53). این موضوع یک چارچوب قانونی مهم برای بررسی مشروعیت تحریم‌های اقتصادی در شورای امنیت فراهم می‌کند. بنابراین، ضروری است که تحریم‌ها نه تنها در چارچوب اهداف امنیتی قرار گیرند، بلکه با اصول بنیادین حقوق بشر و تعهدات آمره نیز همخوانی داشته باشند.

فراتر از این مباحث حقوقی، باید به پیامدهای انسانی این تحریم‌ها توجه ویژه داشت. تحریم‌های اقتصادی می‌توانند در عمل منجر به کاهش کیفیت زندگی مردم عادی شوند؛ کاهش دسترسی به غذا، دارو، خدمات بهداشتی و زیرساخت‌های حیاتی، نمونه‌هایی از آسیب‌هایی هستند که اقشار آسیب‌پذیر را به شدت تحت تأثیر قرار می‌دهند. این پیامدها می‌توانند موجبات نارضایتی‌های اجتماعی، بی‌ثباتی سیاسی و حتی تشدید تنش‌های بین‌المللی را فراهم کنند که خود تهدیدی جدی

برای امنیت و صلح جهانی است. با این وجود، نهادهای بین‌المللی در سال‌های اخیر تلاش کرده‌اند تا با بهبود سازوکارهای نظارتی و معرفی تحریم‌های هدفمند، این آسیب‌ها را کاهش دهند. اما این تلاش‌ها هنوز کافی نیستند و مطالبه‌گری جامعه مدنی و نهادهای حقوق بشری برای افزایش شفافیت، پاسخگویی و رعایت حقوق بشر در اجرای تحریم‌ها ادامه دارد. در نهایت، تحریم‌های اقتصادی اگرچه ابزاری موثر برای مقابله با تهدیدات بین‌المللی محسوب می‌شوند، اما نمی‌توان آن‌ها را به صورت جدا از حقوق بشر و اصول بنیادین حقوق بین‌الملل اجرا کرد. همسویی تحریم‌ها با تعهدات آمره و احترام به حقوق اساسی انسانی، لازمه مشروعیت و پذیرش این ابزار در جامعه بین‌المللی است. تنها در این صورت است که تحریم‌های اقتصادی می‌توانند به عنوان ابزاری مشروع، عادلانه و انسانی برای حفظ صلح و امنیت جهانی به کار گرفته شوند.

تناقضات تحریم های جامع اقتصادی شورای امنیت و مساله حقوق بشر

سازمان ملل متحد پس از جنگ جهانی دوم با هدف اصلی تامین و تضمین امنیت جمعی اعضای آن پا به عرصه وجود گذاشت. اما عمدتاً به دلیل اختلافات دو ابرقدرت شرق و غرب، یعنی ایالات متحده آمریکا و اتحاد جماهیر شوروی، نتوانست نقش چندانی در منازعات بین‌المللی ایفا کند. با پایان جنگ سرد و بطور مشخص از آغاز دهه ۹۰ میلادی، تحرکات و فعالیت های سازمان ملل در راستای حفظ صلح و امنیت بین‌المللی به میزان بی سابقه ای افزایش یافت که در این میان اعمال تحریم های مختلف به موجب فصل ۷ منشوریکه از مهم ترین این فعالیت ها بود؛ به گونه ای که سه چهارم (۲۹ از ۳۷) مجموع مجازات های ملل متحد، در طی همین دوران که تاکنون نیز ادامه دارد، اعمال گردید. یک دلیل این جهش، مداخله سازمان ملل و شورای امنیت در رویدادها و وضعیت هایی است که پیشتر در زمره ی امور داخلی کشورها محسوب می شد یا از نقطه نظر حقوق بین الملل سنتی اساساً خارج از حوزه عمل ملل متحد تلقی می گردید؛ با آن چنان جلوه و بروز جدی نداشت که مداخله به اصطلاح جامعه جهانی را طلب کند. اما از این پس، شاهد طیف وسیعی از وضعیت هایی هستیم که در بستر سیاسی جدید مستلزم مداخله شورای امنیت شناخته می شد. در دوران جنگ سرد، موارد غیر مرتبط با منازعات داخلی یا بین المللی، جملگی به روابط استعماری در آفریقا مربوط میشد. (پرتقال، رودزیا و آفریقای جنوبی) پس از جنگ سرد، مجازات هایی که با هدفی غیر از توقف مخاصمات اعمال گردید، یا به حمایت از تروریسم مربوط می شد و یا به دولت هایی که از دید شورای امنیت به دنبال سلاح های کشتار جمعی بودند؛ عراق، کره شمالی و جمهوری اسلامی ایران عمده ترین کشورهایی بودند یا هستند که با این ادعا مشمول تحریم هایی شورای امنیت سازمان ملل قرار گرفتند (موسی زاده ۱۳۸۴: ۹۴).

یک ویژگی مجازات های ملل متحد که وجه تمایز آن از مجازات های یک جانبه است، اطمینان از "عادلانه" بودن آن است. واقعیت این است که اکنون گستره وضعیت هایی که مستلزم مداخله شورای امنیت تلقی می شود، به ابزارهای شورا تنوعی بخشیده است که پیش از این بی سابقه بود. در اعمال مجازات ها به موجب ماده ۴۱ منشور ملل متحد، مساله تازه، افزایش موارد اعمال تحریم های اقتصادی و مالی جامع است که در زمان جنگ سرد تنها در مورد رودزیای جوبی اعمال شده بود. این مجازات ها، هزینه اقتصادی سنگینی را بر کشور هدف تحمیل می کند. نگرانی های بشر دوستانه و تاثیر زیان بار مجازات ها بر افراد بی گناه، هر چند در دوران جنگ سرد هم احساس می شد، پس از اعمال تحریم های گستره علیه عراق به دنبال اشغال کویت توسط این کشور و تحریم ها علیه دولت هائیتی در واکنش به سرنگونی رییس جمهور ژان فرانسوا آریستید، به سطح بی سابقه ای رسید (جیل ۱۳۷۹: ۵۸).

در مجموع، انتقادات وارده بر تحریم های اقتصادی ملل متحد را می توان به چند دسته تقسیم کرد: عده ای صرفاً اثر بخشی مجازات ها را زیر سوال می برند. به عقیده اینان، مجازات های اقتصادی اهداف مورد نظر را تامین نمی کند. به عقیده حامیان تحریم، این نوع مجازات ها با افزایش هزینه تعقیب سیاست موجود به نسبت منافع آن برای دولت تحت مجازات، آن را ترغیب یا وادار به تغییر رفتار یا اصلاح سیاست های خود می کند. اما از دید مخالفان، تحریم ها از دستیابی به این هدف ناتوان بوده است. این انتقاد، بیشتر تجربی است تا هنجاری. واقعیت این است که تحریم اقتصادی یک اقدام دسته جمعی است و بر این اساس باید از کارآمدی و تأثیرگذاری لازم برخوردار باشد. چنانچه اقدامات دسته جمعی، از جمله تحریم های

اقتصادی برای حفظ صلح و امنیت بین المللی مؤثر نباشند، نباید اعمال گردند و در صورتی که اجرای آنها آغاز شده و بی تأثیر تشخیص داده شوند باید متوقف گردند (حدادی ۱۳۸۲: ۱۱۳).

دسته دیگری از مخالفان تحریم، منکر تاثیر این مجازات ها بر عملکرد دولت تحت مجازات نیستند، اما عقیده دارند بهای سنگینی برای رسیدن به این هدف پرداخت می شود که قابل تحمل نیست. به عقیده اینان، تحریم ها شهروندان دولت تحت مجازات را از ضرورت های حیات محروم می کند و با تحمیل هزینه بر زندگی، آزادی و دارایی آنان وضعیتی به بار می آورد که از نظر اخلاقی قابل قبول نیست؛ حتی اگر این روند در نهایت به تغییر رفتار دولت تحت مجازات بیانجامد در حقیقت، از نقطه نظر اخلاقی می توان دو نوع استدلال علیه تحمیل مجازات های اقتصادی اقامه کرد: یکی استدلال مبتنی بر هزینه-فایده که در آن به شرحی که گذشت، تحریم ها با لطمه به جمعیت بی گناه و آسیب رساندن به امور زیربنایی دول تحت مجازات، هزینه ای به مراتب بیش از فایده اش به بار می آورد. استدلال دیگر، وظیفه گرایانه است که در آن بنابه رویکردی کانتی، چون مجازات ها اغلب لطمه به شهروندان را وسیله رسیدن به هدف قرار می دهد، بی آنکه زندگی انسان های دیگری را نجات بخشد، قابل قبول نیست (سادات میدانی ۱۳۸۵: ۵۲).

با این حال، دیگرانی هم هستند که مجازات های اقتصادی را نه از جهت محدودیت ذاتیشان، بلکه اعمال گزینشی آنها مورد انتقاد قرار می دهند. از این نقطه نظر، اعمال مجازات ها بیش از آنکه به دلیل نقض هنجارها و تعهدات بین المللی صورت گیرد، معلول ضعف یا کوچکی دولت تحت مجازات است؛ آنچه تعیین می کند چه کسی مورد مجازات قرار گیرد، درجه تخلفات یا تهدید صلح و امنیت بین المللی نیست، بلکه میزان آسیب پذیری دولت تحت مجازات است. در این ارتباط می توان استدلال کرد که مطابق بند (۴) ماده (۱) منشور، یکی از اهداف ملل متحد، وجود مرکزی برای هماهنگ ساختن اقدامات ملت ها در دستیابی به اهداف مشترک ذکر کرده است. این هماهنگی در ارتباط با تحریم های اقتصادی از دو منظر قابل طرح است؛ نخست از این لحاظ که یکی از شرایط موفقیت تحریم های اقتصادی شورای امنیت همکاری و هماهنگی کشورها در اجرای برنامه های تحریم خواهد بود. از این حیث، اصل هماهنگی با اصل مؤثر بودن تحریم های اقتصادی در ارتباط است (ضیائی بیگدلی ۱۳۸۳: ۲۵۱-۲۵۰).

دوم اینکه، شورای امنیت باید از اقدامات گزینشی یا خودسرانه اجتناب نماید. تحریم هایی که در قبال تخلفات یکسان از سوی کشورها، علیه کشوری اعمال می گردد اما علیه کشور دیگری اعمال نمی شود، مغایر با شرط هماهنگی است. همچنین تحریم هایی که در قبال تخلفات مشابه، به صورت نابرابر اعمال می گردد، اصل هماهنگی را نقض خواهد کرد.

در مجموع، نگرانی های جدی بشر دوستانه، تکلف در رعایت مجازات ها برای دولت های ثالث و شرکای تجاری و مخالفت های روسیه و چین، دو قدرت دارای حق و تو در شورای امنیت، باعث شد که پس از مجازات ها علیه هائیتی، شورای امنیت از تحمیل مجازات های اقتصادی خودداری کند. از این پس، مجازات های ملل متحد باید علاوه بر از میان برداشتن منازعه یا حفظ وصیانت از هنجارهای بین المللی، از آسیب دیدن شهروندان بی گناه نیز جلوگیری می کرد. اما راه حل عملی جایگزین، یعنی اعمال تحریم های به اصطلاح "هدفمند" علیه اشخاص خاصی که مسئول اصلی نقض هنجارهای بین المللی شناخته می شوند یا علیه بخش های خاصی از اقتصاد کشور تحت مجازات، خود با چالش های دیگری روبرو است که "عادلانه" بودن آن را زیر سوال می برد؛ بی آنکه هیچ توافقی در مورد اثر بخشی آنها وجود داشته باشد.

به نظر آشکار است که رژیم کنونی مجازات های شورای امنیت با موازین حقوق بشر ناسازگار است؛ تعریف افراد و اشخاصی که باید مشمول مجازات شناخته شوند کماکان محل بحث است؛ اینکه برای گنجاندن نام افراد در فهرست چه اطلاعاتی لازم است، مقررات جامع و کاملی وجود ندارد. اشخاصی که می خواهند علت گنجاندن نامشان در فهرست را بدانند به اطلاعات مربوطه دسترسی ندارند؛ اعضای کمیته ها که از خارج کردن افراد از فهرست امتناع می کنند، مکلف به دادن توضیح و دادن اطلاعات کامل نیستند. اهمیت همه این موضوعات زمانی آشکارتر می شود که ندانیم کدام دادگاه ها راجع به کدام جنبه از مجازات ها خود را دارای صلاحیت خواهند شناخت؟ " بنا براین بحث برسر این نیست که آیا معیارهای حقوق بشر باید در اعمال مجازات ها بکار گرفته شود، بلکه موضوع اصلی، چگونگی برقراری توازن میان اهداف ملل متحد و حمایت

موثر از حقوق اشخاص از یک طرف و حفظ صلح و امنیت بین المللی است؛ موضوعی که در تمامی اشکال مجازات های شورای امنیت دارای اهمیت است. البته، همانگونه که پیشتر اشاره کردیم، مجازات های هدفمند اشکال مختلفی دارد که یکی از آنها و البته چالش برانگیزترینشان، اعمال مجازات های مالی یا مسافرتی علیه اشخاص است؛ آن گونه که به عنوان نمونه در قطعنامه های شورای امنیت علیه اشخاص و سازمان های مرتبط با گروه القاعده و طالبان به شرحی که دیدیم، مقرر شده است. تحریم ناوگان هوایی کشورها، تحریم های مالی علیه دولت یا علیه بانک ها و موسسات مالی دولتی یا تحریم های تسلیحاتی نیز از اشکال متداول مجازات های به اصطلاح هوشمند است که بخش های خاصی از اقتصاد دولت ها را هدف قرار می دهد. اشکال اخیر مجازات های هدفمند هر چند از پاره ای انتقادات صورت گرفته در مورد اعمال مجازات علیه اشخاص مصون است، واقعیت این است که مردم کشور تحت مجازات هیچ گاه از تاثیرات ناگوار اعمال مجازات ها از هر نوع، خواه جامع خواه هوشمند، مصون نیستند؛ همچنانکه پاره ای از مهم ترین تحقیقات اخیر در خصوص مجازات های هوشمند، براین موضوع گواهی می دهد.

محدودیت های حقوق بشری حاکم بر اختیارات شورای امنیت

در خصوص محدودیت های حقوق بشری حاکم بر اختیارات شورای امنیت چند رویکرد مطرح است:

رویکرد ادبی یا متنی

اختیارات فراوان شورای امنیت در منشور، برخی را به این عقیده متمایل کرده است که شورا هنگام عمل مطابق فصل ۷ منشور تابع حقوق بین الملل عمومی (عرف و اصول کلی حقوقی) نیست. این نظر بر تفسیری ادبی از مواد منشور ملل متحد استوار است که مطابق آن مقررات منشور، حاوی تعهد صریحی مبنی بر الزام شورا به رعایت حقوق بین الملل نیست و در عوض دول عضو ملل متحد را مطلقاً موظف به عمل مطابق اصول و تعهدات مندرج در آن می کند. ماده (۲۴) بند (۲) منشور مشعر بر الزام شورا به عمل "مطابق اهداف و اصول ملل متحد" است و در ماده ۱ بند (۱) نیز حفظ صلح و امنیت "مطابق با اصول عدالت و حقوق بین الملل" به عنوان یکی از این اهداف و اصول ملل متحد بر شمرده شده است. بر این اساس طرفداران تفسیر ادبی از منشور نتیجه می گیرند که مطابق عبارت بند ۱ ماده ۱ منشور ملل متحد، شورا موظف به عمل مطابق "اصول... حقوق بین الملل است" و نه "حقوق بین الملل". بعلاوه به عقیده اینان اگر به این بند ماده ۱ منشور دقیق شویم، باید گفت عمل "مطابق اصول عدالت و حقوق بین الملل" تنها ناظر به وظیفه شورا در حل مسالمت آمیز اختلاف است، و گرنه تعهد مزبور در قسمت اول بند ۱ ماده ۱ که به وظیفه شورا "به اتخاذ اقدامات جمعی به منظور جلوگیری و از بین بردن تهدید صلح و پایان دادن به اعمال تجاوز با اعمال دیگر نقض صلح" می پردازد گنجانده می شد. بنابراین می توان نتیجه گرفت که شورا به هنگام حفظ یا اعاده صلح و امنیت بین المللی موظف به عمل مطابق اصول حقوق بین الملل نیست. اما در مقابل و در دفاع از این نظر که اهداف و اصول بنیادین ماده ۱ (۱) منشور مربوط به همه فعالیت ها و وظایف شورای امنیت می شود و اینکه ماده (۲) ۲۴، حاوی محدودیت حقوقی برای اعمال شورا است، می توان عبارات مقدمه منشور را ذکر کرد که در آن "ایجاد شرایطی که به موجب آن عدالت و احترام برای تعهدات ناشی از معاهدات و منابع حقوق بین الملل بتواند تأمین شود" به عنوان یکی از اهداف عمده سازمان اعلام شده است. باید پرسید سازمانی که حقوق بین الملل را نقض می کند چگونه در ایجاد این شرایط موفق خواهد بود؟

در عبارات منشور نمونه های دیگری نیز وجود دارد که با تمسک به آنها می توان بر محدودیت اختیارات شورای امنیت احتجاج کرد: بند (۳) ماده ۱ منشور مشخصاً پیشبرد حقوق بشر را به عنوان یکی از اهداف اصلی ملل متحد بر می شمارد و بند(ج) ماده ۵۵ نیز مقرر می دارد ملل متحد به "احترام و رعایت همگانی حقوق بشر و آزادی های اساسی برای همه، بدون تمایز از نظر نژاد، جنس، زبان یا مذهب" مساعدت خواهند کرد. هر چند این عبارات، صراحتاً شورا را موظف به رعایت حقوق بشر نمی کند، اما متن تاریخی آنرا نباید دست کم گرفت؛ بدین توضیح که تدوین کنندگان منشور ابداً نقض حقوق بشر از

سوی ملل متحد را پیش بینی نمی کرده اند، نه اینکه آنرا مجاز میشناخته اند؛ وگرنه نقض این حقوق با وظیفه ملل متحد در پیشبرد احترام و رعایت حقوق بشر آشکارا در تعارض است. حمایت قوی از این نظر که ملل متحد به عنوان یک سازمان بین المللی ناظر احترام و رعایت حقوق بشر خود باید پایبند به این حقوق باشد را می توان در نظریه مشورتی موسوم به Effect of Award دیوان بین المللی دادگستری مشاهده کرد.

ملل متحد به عنوان یک سازمان بین المللی تابع حقوق بین الملل

توجه به وضعیت ملل متحد به عنوان یک سازمان بین المللی واجد شخصیت بین المللی، نیز خود می تواند استدلالی قوی بر وجود تعهد ملل متحد به رعایت حقوق بین الملل باشد. سازمان های بین المللی حتی اگر از اختیارات وسیعی برخوردار باشند. صرفاً دارای آن اختیاری هستند که از سوی اعضا به آنها واگذار شده است. سازمان های بین المللی به عنوان تابعان " ثانوی " حقوق بین الملل از هیچ قدرت و حاکمیت اصیلی برخوردار نیستند. از آنجا که سازمان های بین المللی در نتیجه اراده مشترک کشورها از طریق عمل واگذاری اختیار به آنها بوجود می آیند، نمی توانند از اختیاراتی بیش از بنیانگذاران یا به اصطلاح خالقان خود یعنی دولت ها برخوردار باشند. مطابق قاعده لاتین *Nemo plus ius tranferre potest quam ipse habet* "هیچ کس نمی تواند حقوقی را که مالک آن نیست واگذار کند.

به موجب ماده ۲۴ (۱) منشور، اعضای مثل متحد مسئولیت اولیه حفظ صلح و امنیت را به شورای امنیت " واگذار " می کنند. لفظ واگذار کردن متضمن یک رابطه سلسه مراتبی میان طرف واگذار کننده و واگذار شونده است. بنابراین باید گفت طرفی که حقوقی به آن واگذار یا اعطا شده است، نمی تواند بدون رضایت واگذار کنندگان، آنرا توسعه دهد یا اصلاح نماید. چنانچه شورای امنیت به عنوان منتقل الیه حقوق و اختیارات، از محدوده ی اختیارات محوله فراتر رود، اعضای سازمان می توانند در هر زمان رضایت خود را باز پس گیرند و بعلاوه از آنجا که اعضا نمی توانند حقوقی را واگذار کنند که از آن برخوردار نیستند (به عنوان نمونه حق ارتکاب نسل کشی)، خود سازمان و ارگان های تابعه آن نیز از چنین حقی محروم خواهند بود. نتیجه اینکه همانند دولت ها که از وظایف و مسئولیت هایی در قبال فردانسانی برخوردارند، شورای امنیت نیز به هنگام اقدام به حفظ صلح از طرف دولت های فردی، موظف به رعایت همان وظایف و مسئولیت ها خواهد بود. تأکید صرف بر شخصیت حقوقی بین المللی سازمان ملل، صرف نظر از موضوع محدوده حقوق و صلاحیت های آن به عنوان مخلوق دولت ها، خود می تواند دلیل دیگری بر محدودیت اختیارات این سازمان در اختیار ما قرار دهد.

همانگونه که قبلاً اشاره شد بر اساس قوانین آمره ، که سرباز زدن از عمل به آنها در هیچ شرایطی برای تابعان حقوق بین الملل و عناصر سیستم بین المللی مجاز نیست. به عبارت دیگر، هر چند ممکن است نقطه نظرها در خصوص تعهد شورای امنیت به رعایت حقوق بین الملل عام، متفاوت باشد، در خصوص وظیفه شورای امنیت در احترام به هنجارهای آمره بین المللی، بدلیل ارزش های حیاتی که در مفهوم *Jus Cogens* یا قواعد آمره نهفته است، به سختی می توان مناقشه کرد. بنابراین پیش از پرداختن به مقررات عرفی موجود، باید ببینیم جایگاه قواعد حقوق بشر آمره در حقوق بین الملل معاصر کجاست و این قواعد متضمن چه تعهداتی است؟

دکترین *Jus Cogens*

هر چند بحث در مورد قواعد آمره تاریخ درازی دارد اما راجع به جایگاه و محتوای آن تاکنون اتفاق نظر حاصل نشده است. تعریف *Jus Cogens* موضوعی است که برخی از مهم ترین صاحب نظران حقوق بین المللی را به خود مشغول داشته است با این وجود به نظر می رسد لااقل در خصوص شناسایی تعداد ولو اندکی از هنجارهای عرفی بین المللی، به عنوان قواعد آمره اتفاق نظر وجود دارد. ضرورت این قواعد به عنوان هنجارهای بنیادین تخطی و تخلف ناپذیر بین المللی نکته ای است که تقریباً عموم صاحب نظران در آن اتفاق نظر دارند.

تأکید بر تخطی و تخلف ناپذیر بودن قاعده آمره از جهت نتایج و پیامدهایی است که چنین تخلفی می تواند به بار آورد؛ و گرنه هر اصل و قاعده ای را می توان نقض کرد؛ اولاً بر خلاف قوانین و مقررات عادی حقوق بین الملل، نقض هنجارهای آمره در هیچ شرایط و اوضاع و احوالی رافع مسئولیت نخواهد بود. می دانیم به موجب قواعد عرفی بین المللی وجود و بروز عوامل و شرایطی همچون رضایت (دولت زیان دیده)، اضطرار، حالت ضرورت، فرس ماژور، دفاع مشروع و همچنین عمل متقابل رافع مسئولیت دولت ها تلقی می شود. به عبارت دیگر، وجود هر یک از شرایط می تواند توجیه کننده نقض تعهدات بین المللی از سوی دولت ها باشد. اما در خصوص نقض قواعد آمره این امر صادق نیست؛ یعنی هیچ کشوری نمی تواند به استناد و به اتکا عوامل و شرایط یاد شده، تعهدات خود در قبال کل جامعه بین المللی یا قواعد آمره را نقض کند. چرا که این قواعد دارای جایگاه و ارزش مستقلی هستند و رضایت یا عملکرد دولت ها تأثیری بر ارزش و اعتبار آن ندارد؛ گویانکه در اجرای آن اراده دولت ها دارای اهمیت فراوانی باشد. چنانکه طرح جدید مسئولیت بین المللی دولت ها در ماده ۲۶ خود آنجا که به شرایط رافع مسئولیت می پردازد، مقرر می دارد "هیچ چیز در این فصل نادرستی عمل دولتی را که مطابق با تعهد ناشی از هنجارهای مطلق حقوق بین الملل عمومی نباشند، توجیه نمی کند."

به عنوان مثال هیچ دولتی نمی تواند در مقام دفاع مشروع یا فرضاً عمل متقابل مرتکب نسل کشی شود و یا به تجاوز نظامی دست یازد. همانگونه که قاضی سرلوتر پاختر در قضیه کنوانسیون نسل کشی (اقدامات موقت) میان داشته، «مفهوم قواعد آمره مفهومی فراتر از حقوق بین الملل عام و معاهده است. ابزار جبرانی که ماده ۱۰۳ منشور به شورای امنیت به هنگام تعارض میان یکی از تصمیماتش و یک تعهد معاهده ای می بخشد، نمی تواند بر مبنای ساده سلسله مراتب هنجارها، به تعارض میان قطعنامه شورای امنیت و قواعد آمره تسری یابد. در واقع، عکس این قضیه - که قطعنامه شورای امنیت می تواند حتی مشارکت در نسل کشی را مقرر کند صادق است. زیرا قابل پذیرش نبودن آن آشکار است." قواعد آمره نه توسط عرف و عملکرد بین المللی قابل نقض است نه معاهده و نه حق رزروهای یکجانبه. در مورد حق تحفظ یا رزرو، مطابق نظر کمیته حقوق بشر سازمان ملل "تحفظ هایی که ناقض هنجارهای مطلق هستند با هدف و منظور میثاق [بین المللی حقوق مدنی و سیاسی] سازگار نیست" و "برخی حقوق غیر قابل نقض که به دلیل جایگاهشان به عنوان هنجارهای مطلق در هر حال نمی توانند نقض شوند - ممنوعیت شکنجه و محروم کردن خودسرانه از حیات به عنوان نمونه واجد چنین ویژگی هستند. نکته بعدی پیامدهایی است که نقض هنجارهای آمره برای دولت خاطی و چگونگی روابط آن با دول به دنبال می آورد. حقوق بین الملل وضعیت ناشی از نقض یک قاعده آمره را به رسمیت نمی شناسد، چنانکه مطابق بند ۲ ماده ۴۱ طرح جدید مسئولیت بین المللی دولت ها که در اوت سال ۲۰۰۱ از سوی کمیسیون حقوق بین الملل تدوین گردید، هیچ دولتی نباید وضعیت حاصل از "نقض جدی" هنجارهای مطلق بین المللی را برسمیت بشناسد و یا در حفظ آن مساعدت نماید. علاوه بر این نقض نرم های مطلق بین المللی موجبات مسئولیت دولت خاطی را در قبال کل جامعه بین المللی و نیز تک تک دولت ها به بار می آورد. به عبارت دیگر، گذشته از دولت زیان دیده که حق وی استناد به مسئولیت دولت یا دول خاطی همواره محفوظ است، پیش نویس یاده شده به منظور پایان بخشیدن به نقض قواعد آمره، کلیه دولت ها را موظف به همکاری از طریق توسل به ابزارهای "قانونی" می کند، حقی که برای تک تک کشورها به طور مستقل نیز پابرجا است.

نتیجه گیری

تحریم یکی از ابزارهای سازمان های بین المللی از جمله سازمان ملل متحد در جهت حل و فصل اختلافات و حل بحران های موجود در کشورهای مختلف است. حال این سوال مطرح شده این است که آیا سازمان ملل متحد در اعمال تحریم های خود به اصول و موازین حقوق بشر پایبند بوده است یا خیر؟ اعمال چنین سیاستی از سوی اعضای سازمان ملل متحد به شورای امنیت واگذار شده است. عده ای معتقدند که اگر سیاست تحریم با بررسی وضعیت کشور خاطی و نقاط ضعف آن باشد و برای هر کشور تحریم خاص اعمال گردد، می توان به کارایی تحریم به عنوان ضمانت اجرایی مؤثر امیدوار بود. مجازات های اقتصادی که بیشتر در اعمال تحریمها مد نظر می باشد بیش از آنکه رهبران سیاسی را تحت فشار قرار دهد، مردم عادی را تحت تأثیر قرار می دهد.

اعمال این مجازات ها این مسئله اخلاقی را پیش می کشد که آیا تحمیل شدید بر گروه های آسیب پذیر کشور تحت مجازات، ابزار مشروعی برای اعمال فشار بر رهبران سیاسی است که بعید می نماید وضعیت وخیم مردم کشورشان رفتار آنها را تحت تاثیر قرار دهد؟" بویژه اینکه در اغلب کشورهای تحت مجازات، دولت های غیردموکراتیک حاکم اند که در آنها مردم فاقد ابزارهای لازم برای اعمال فشار بر دولتمردان هستند. در حقیقت تحمیل شدید بر جمعیت عادی کشور هدف مجازات، عنصر گریز ناپذیر تحریم های اقتصادی است. فلج کردن عامدانه یک اقتصاد بدون لطمه به مردمی که زندگی کاری و مصرفی آنها جزئی از آن اقتصاد است امکان پذیر نیست. این است که برخی محققان از تناقض حقوق بشری تمام عیار در اعمال مجازات های اقتصادی سخن گفته اند؛ یعنی از پایان جنگ سرد انگیزه های حقوق بشری به نحوی فزاینده دلیل تحمیل مجازات ها از سوی سازمان ملل بوده است، در حالی که سازمان ملل با اتخاذ این گونه مجازات ها هرچه بیشتر حقوق بشر را نادیده می گیرد (عزیزی ۱۳۸۵: ۱۱۶-۱۱۵).

این واقعیت که در بسیاری مواقع مجازات های شورای امنیت سازمان ملل به نقض قواعد و موازین حقوق بشر و حقوق بشردوستانه منجر شده است و بدیهی است با توجه به بررسی سابقه تحریم های سازمان ملل علیه دولت های متخاطی اینگونه به نظر می رسد که این نوع تحریم ها گاهی به ابزاری در دستان دولتهای توسعه یافته تبدیل شده است که فشارهای گوناگونی را بر علیه دولتهای در حال توسعه وارد نمایند تا به اهداف مد نظر خود دست یابند. بررسی تاثیر این تحریم ها نشان میدهد که اثر این تحریم ها علاوه بر اینکه دولتها را هدف قرار داده باعث ایجاد انواع فشارها بر مردم بی گناه آن کشور می گردد و دردها و رنج های دو چندان را بر آنها تحمیل می نماید بدون در نظر گرفتن حق دفاع یا فرجام خواهی، و این امر ظالمانه بودن تحریم های سازمان ملل بر دولتهای مورد تحریم را نمایان می نماید.

ملاحظات اخلاقی

مشارکت نویسندگان

همه نویسندگان به نحو مساوی در نگارش مقاله همکاری داشتند.

تعارض منافع

بر اساس اظهارات نویسندگان، این مقاله تعارض منافی ندارد.

حامی مالی

بنابر اظهارات نویسندگان این پژوهش هیچگونه حامی مالی ندارد.

سپاسگزاری

از تمامی مشارکت کنندگان در این پژوهش سپاسگزاری می شود.

منابع

- باقرزاده، محمد. (۱۳۸۴). حقوق بشر و مولفه های آن. تهران: نشر شمیم.
- بیگ زاده، ابراهیم. (۱۳۸۳). بررسی جنایت نسل کشی و جنایت بر ضد بشریت، در اساسنامه دیوان بین المللی کیفری، مجله تحقیقات حقوقی، شماره ۲۱.
- جاوید، علیرضا. (۱۳۹۱). نقش حقوق بشر در آفریقا. تهران: نشر کاوش.
- جیل، فرانک. (۱۳۷۹). نقش سازمان های بین المللی در توسعه حقوق بشر. تهران: نشر کاوش.
- حدادی، مهدی. (۱۳۸۱). تحریم های بین المللی، ابزار سیاست ملی یا ضمانت اجرایی بین المللی، فصلنامه اندیشه های حقوقی، شماره ۳.
- زهرانی، مصطفی. (۱۳۷۶). تحریم های اقتصادی از نظریه تا عمل، فصلنامه سیاست خارجی، شماره ۱.
- سادات میدانی، سید حسن. (۱۳۸۵). «شورای امنیت و پرونده هسته ای ایران: تقابل حاکمیت حقوق بین الملل با صلح بین المللی»، مجله سیاست خارجی، سال بیستم، شماره ۱.
- شایگان، فریده و دیگران. (۱۳۸۲). تقویت همکاری های بین المللی در زمینه حقوق بشر، انتشارات دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران.
- صادقی، امیر. (۱۳۸۵). شورای امنیت سازمان ملل متحد و تلاش برای دموکراسی. تهران: نشر آویژه.
- ضیایی بیگدلی، محمد رضا. (۱۳۸۳). حقوق معاهدات بین المللی، انتشارات گنج دانش.
- عزیزی، ستار. (۱۳۸۵). حمایت از اقلیت ها در حقوق بین الملل، انتشارات، نور علم، همدان.
- فلسفی، هدایت الله. (۱۳۷۵). جایگاه بشر در حقوق بین الملل معاصر. مجله تحقیقات حقوقی، شماره ۱۸.
- مرم، ژیل. (۱۳۸۲). دموکراسی، وابستگی و بی ثبات سازی: متزلزل ساختن حکومت آئنده، ترجمه اصغر صارمی
- موسی زاده، رضا. (۱۳۸۴). سازمانهای بین المللی، نشر میزان.
- وکیل، امیر ساعد. (۱۳۸۳). حقوق بشر، صلح و امنیت، زیر نظر عباس کدخدایی، انتشارات مجد.
- هاشمی، سید محمد. (۱۳۹۳). حقوق بشر و آزادیهای اساسی، تهران: نشر میزان.

References

- Azizi, Sattar. 2006. Protection of Minorities in International Law, Noor Alam Publishing, Hamedan.
- Bagherzadeh, Mohammad. 2005. Human Rights and Its Components. Tehran: Shamim Publishing.
- Bassiouni, M. C. (1996). International Crimes: 'Jus Cogens' and 'Obligatio Erga Omnes'. *Law and Contemporary Problems*, 59(4), 68.
- Bigzadeh, Ebrahim. 2004. Review of the Crime of Genocide and Crimes Against Humanity, in the Statute of the International Criminal Court, *Journal of Legal Research*, No. 21.
- Falsifi, Hedayat Allah. 2006. The Place of Man in Contemporary International Law. *Journal of Legal Research*, No. 18.
- Galloro, L., & Guida, M. (2024). The Limits of UN Security Council Action in Imposing Economic Sanctions under International Law: The Subtle Balance Between International Security and Human Rights Compliance. Charles Univ. Faculty of Law Research Paper.
- Gill, Frank. 2000. The Role of International Organizations in the Development of Human Rights. Tehran: Kavash Publishing.
- Haddadi, Mehdi. 2002. International Sanctions, a Tool of National Policy or International Enforcement Guarantees, *Legal Thoughts Quarterly*, No. 3.
- Hashemi, Seyyed Mohammad. 2014. Human Rights and Fundamental Freedoms. Tehran: Mizan Publishing
- Herdegen, M. (2003). *Europarecht* (5th ed.).
- Javid, Alireza. 2012. The Role of Human Rights in Africa. Tehran: Kavash Publishing.
- Marm, Gilles. 2003. Democracy, Dependency and Destabilization: Destabilizing the Allende Government, translated by Asghar Saremi.
- Mousizadeh, Reza. 2005. International Organizations, Mizan Publishing.
- Sadeghi, Amir. 2006. The United Nations Security Council and the Struggle for Democracy. Tehran: Avijeh Publishing.
- Sadat Meydani, Seyed Hassan. 2006. "The Security Council and the Iranian Nuclear File: The Conflict between the Rule of International Law and International Peace", *Foreign Policy Magazine*, Year 20, No. 1.
- Shaygan, Farideh and others. 2003. Strengthening International Cooperation in the Field of Human Rights, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran.
- Tomuschat, C. (2015). The Security Council and Jus Cogens. In E. Cannizzaro (Ed.), *The Present and Future of Jus Cogens*. Sapienza University Press.
- Vakil, Amir Saed. 2004. Human Rights, Peace and Security, under the supervision of Abbas Kod Khodai, Majd Publishing.
- Vienna Convention on the Law of Treaties. (1969). Article 53.
- Zahrani, Mostafa. 2007. Economic Sanctions from Theory to Practice, *Foreign Policy Quarterly*, No. 1.
- Ziaei Bigdali, Mohammad Reza. 2004. The Law of International Treaties, Ganj Danesh Publishing.